

Ellentörténelem, public history, popular history:

a nem tudományos történetírás elemzésének lehetséges keretei

A történelemmel való, nem akadémikus keretek között zajló foglalkozás nem újkeletű, ugyanakkor az elmúlt években, évtizedekben egyre népszerűbbé vált mind e termékek előállítása, mind pedig ezeknek a fogyasztása. Szándékosan választottam az *előállítás*, illetve a *fogyasztás* szavakat, ugyanis ezek a termékek gyakran – de nem kizárólag – a piacra készülnek, amely meghatározó körülmény a nem tudományos történetírás kialakulásában és terjedésében. Mivel ezek a termékek gyakran piacra készülnek ezért egyik fontos jellemzőjük, hogy széles fogyasztói réteget kívánnak megcélózni, ezáltal pedig könnyen, szinte bárhol és bármikor találkozhatunk nem tudományos történetírói munkákkal. Ahogy az *a nem tudományos* szavakból is sejthető, ezek a munkák nagyban különböznek az akadémiai történetírástól mind megjelenésükben és egyéb jellemzőikben, mind pedig minőségükben és céljukban is. Ebből adódóan hiába jelentik a történelem egyfajta feldolgozását a tudományos történetíráshoz hasonlóan, a nem tudományos történeti alkotások elemzéséhez nem elegendők a tudományos történetírás elemzésére szolgáló eszközök. Az után kutatva, hogy milyen elméleti keretben lehetne a nem tudományos történetíráshoz tartozó terméket, azaz történelmi regényt, filmet, vagy akár egy múzeumi kiállítást megfelelően elemezni több fogalommal is ismétlődően találkozhatunk. A dolgozatomban három ilyen, az elemzéshez leginkább kézenfekvőnek tűnő fogalmat, azok keletkezését, tartalmát és felhasználását kívánok bemutatni, avval a szándékkal, hogy, tisztázva a fogalmak jelentését, segítségükkel később a nem tudományos történetírás termékeit elemezzem.

Az ilyen, nem akadémia keretek között művelt irányzatok közé sorolhatjuk tehát a nem hagyományos, avagy „ellen történetírást” (*counter history*), a *public history*-t, és a *popular history*-t. A felsorolt irányzatok számos tényezőben hasonlóságot mutatnak egymással, elsősorban azonban érdemes kiemelni, hogy a tudományos történetírással szemben jöttek létre, valamint hogy az Amerikai Egyesült Államokban tettek szert népszerűsége a 20. század végén, majd innen terjedtek tovább. Jellemzőjük még ezeknek az irányzatoknak interdiszciplináris voltuk, továbbá a 20. és 21. század nyújtotta technológiák figyelembe vétele. Ha e jellemzőkből indulunk ki, látható hogy számos átfedés található az említett irányzatok között, gyakran nem is lehet őket teljes mértékben elválasztani egymástól. Az alábbiakban arra teszek kísérletet,

hogy bemutassam ezeknek az úgynevezett nem -tudományos irányzatoknak, azaz a már fentebb is említett ellentörténetírásnak (*counter history*), a *public history*-nak és a *popular history*-nak keletkezését, jellemzőit, példákkal szolgáljak az előfordulásukra, ezek alapján pedig egy összefoglalással szolgáljak róluk.

I. Ellentörténetírás

I. 1. Az eredete

Az *ellen (counter)*, avagy *nem hagyományos (unconventional) történetírás* nevéből is láthatóan a hagyományos, azaz akadémikus történetíráshoz egyfajta ellenválaszként jött létre az Amerikai Egyesült Államokban, az 1990-es években.¹ Az irányzat bemutatása átfogó tanulmánysorozatban először 2002-ben jelent meg, Magyarországon pedig 2004-ben. Ha a jelentését kutatjuk, arra lehetünk figyelmesek, hogy számos hasonlóságot mutat az általam később tárgyalni kívánt *public* valamint a *popular history* irányzataival. Az ellen történetírás elsősorban a kisebbségeknek és elnyomottaknak kíván lehetőséget biztosítani arra, hogy hallásuk a hangjukat a történetírás keretein belül. A ezen keretek között zajló történetírás kutatási területeit jelenthetik a képregények, filmek, fényképek, internetes honlapok és művészeti alkotások. Az irányzatot interdiszciplinaritás jellemzi, amely abból fakad, hogy támogatja a különböző történetírói stílusokkal való kísérletezést. Brian Fay szerint azért érdemes foglalkozni az irányzattal, mert a történetírás számára új kutatási területeket nyit, segítséget nyújthat a múlt átfogóbb megértése felé, elősegíti a történelmi reprezentációt, de az akadémikus történetírás gyengeségeire, valamint erősségeire is rávilágít.²

A nem hagyományos történetírás létrejöttének egyik fő előzménye a történészeket megosztó, „nyelvi fordulat”-nak nevezett vita volt. E vitának egyik legfontosabb eleme Hayden White *Metahistory* című műve, illetve a francia *Annales* kör történettudományra gyakorolt hatása volt, amely hatások eredményeképpen az angolszász történetírásban létrejött az *Új Történelem*, angol megfogalmazásban *New History*. Az *Új Történelem* a narrativista szemléletet helyezte előtérbe, művelői a történetírást az irodalom egyik kategóriájának tekintették. Az *Új Történelem* művelőinek feltételezése szerint a történelem nem megismerhető a ranke-i értelemben (a történelem megismerése objektíven, úgy, ahogy a valóságban is történt).

¹ Szélpál Livia: A történelem jövője: bevezetés egy nem hagyományos történetírás (*unconventional history*) elméletébe. *AETAS* 22. évfolyam (2007) 1. sz. 135.

² Brian Fay: *Unconventional History. History and Theory*, 41. (2002) 1.

Ezért inkább az irodalom jelenti a fő alapját az Új Történelem szerinti történetírásnak, amelyen keresztül a valóság korlátait lehet feszegetni, a történetírás határainak feszegetésén keresztül pedig megerősíteni az objektivitás illúzióját a modern társadalomtudományokban.³ Hayden White szerint a nem hagyományos történetírást kevés történész követi, ennek okai pedig, mint állítja, az, hogy a történészek rabjai „a szaktudomány szövegmerevségének és az igazság keresésének”.⁴ Evvel szemben a nem hagyományos történetírás számára a hiteles ábrázolás és a valóság fontosabb, mint az igazság.

II. 2. Az ellentörténelem bemutatása

Számos olyan, már-már dogmatikussá vált narratívával találkozhatunk, amelyek már annyira sokat olvasottá váltak, hogy kétség és gondolkodás nélkül elfogadjuk azok igazságtartalmát. Az ellentörténelem egyik fő alkalmazása ezen narratívák „átértékelése”, azok igazságtartalmának vizsgálata más nézőpontokból való megközelítése. Gabriel Rockhill *Counter-history of the present: Untimely interrogations into globalization, technology and democracy* című könyvében a közgondolkodás által széleskörűen elfogadott állítások igazságtartalmát vizsgálja nem szokványosnak mondható nézőponton keresztül. Az alábbi kérdéseket teszi fel: „Jogos-e globalizációról beszélni, miközben a Föld népességének egyhatoda nyomornegyedekben él elvágva a kormányzás lehetőségétől és a kommunikációs hálózatoktól, miközben a vagyon egyre inkább egy elit kisebbség kezében koncentrálódik? Igaz-e, hogy a technológiai fejlődés korában élünk, miközben a Föld népességének kevesebb mint fele rendelkezik állandó internetkapcsolattal? Beszélhetünk-e valójában közös egyetértésről a demokráciával kapcsolatban, mikor magukat demokratikusnak valló államok nyíltan ellenségesek a demokratikus politikával szemben a világ más területein?”⁵. A fentebb felsorolt kérdésekben nem kívánok választ adni, mivel ez dolgozatom célján túlmutatna, ezek felsorolásával pusztán az ellentörténelem fontos felhasználási módját kívántam bemutatni. Ahogy az említett példa jól mutatja, az ellentörténelem a közgondolkodás által elfogadott gondolatokat kívánja más nézőpontokból vizsgálni, evvel pedig jelentős fókusz helyez, a történelem eddig kevésbé feltárt elemeinek kutatására, rákérdezve, hogy ezek a témák eddig miért voltak kevésbé kutatottak, vagy akár elhallgatottak, illetve arra, hogy az elfogultság és a befolyásoltság miatt lehet-e egyáltalán objektív a világnézetünk.

³ Szélpál: A történelem jövője: bevezetés egy nem hagyományos történetírás (unconventional history) elméletébe. 141.

⁴ Szélpál: uo.

⁵ Gabriel Rockhill: *Counter-history of the present: Untimely interrogations into globalization, technology, democracy*. Durham: Duke University Press, 2017.

I. 3. Összefoglalóan

Az ellentörténelem tehát egy az 1990-es években, az Egyesült Államokból induló irányzat, mely szó szerint „szembemegy” a hagyományos történetírással és annak kereteivel, az „átértékelés” módszerét alkalmazva új nézőpontokból közelít meg egyébként széles körben elfogadott gondolatokat. Azt vizsgálja, hogy miért pont úgy emlékezünk a történelemre, ahogy, mi ezeknek a megszokott narratíváknak az igazságtartalma, illetve ezekkel elnyomunk és elhallgattatunk-e más narratívákat, és ha igen, akkor miért történik így. Az ellentörténelem lehetőséget nyújt elsősorban a kisebbségek számára, hogy a saját nézőpontjukon keresztül is elmesélhessék a történetüket, reprezentálják magukat, ugyanakkor felmerül annak a veszélye, hogy mindebből egymásnak ellentmondó történetek keletkeznek, amik a történelmi kánonnal természetesen nem egyeznek meg.

II. Public history

II. 1. A kezdetek

A public history meghatározása nem egyszerű feladat, ugyanis ismertté válásával és az idő előrehaladtával a public history is változásokon ment keresztül, illetve helyenként is mást takar, másképp jelenik meg. A public history az 1970-es évek közepén kezdett terjedni az Amerikai Egyesült Államokban. G. Wesley Johnson szerint a public history létrejött legalábbis részben annak köszönhető, hogy egyszerre túl sok újonc történész jelent meg a pályán, ez pedig álláshiányt okozott a történészi körökben. G. Wesley Johnson és Robert Kelley, – akik a public history atyjainak tekinthetők – álltak elő egy programmal, aminek célja olyan emberek képzése volt, akik nem tanárként és tudósként, hanem úgynevezett „public historian”-ként helyezkednének el. Az ő feladatuk olyan, a közjót elősegítő állásokat betölteni az üzleti életben, kormányzatnál, vagy történelmmel foglalkozó társaságoknál, ahol a képzés során megszerzett tudásukat kamatoztatni tudják.⁶ Kelley úgy vélte, hogy nem lesznek képesek az ötlettel az egész Amerikai Egyesült Államokat meghódítani, és nem reménykedett benne, hogy a programban végzettek tömegesen kapnak majd nem szűk értelemben vett tudományos, kutatói állásokat. Kelley célja kormányzati irodák meggyőzése volt arról, hogy a public history, mint az élet számos területén elhelyezkedni tudó public historian-ek képzési programja működik, egyúttal abban reménykedett, hogy ha ezt bebizonyítja, más intézmények is bekapcsolódnak. Az első

⁶ G. Wesley Johnson: The Origins of The Public Historian and the National Council on Public History. *The Public Historian*, 21. évf. (1999) 3. sz. 168.

képzést 1976 őszén indították, ahol mesterszakra kilenc hallgatót vettek fel, egy hallgatót pedig doktori képzésre.⁷ A public history 1978-ban kezdett nagyobb mozgalommá nőni, ebben az évben tartották az első konferenciájukat is, Scottsdale-ben (Arizona), 1979-ben pedig az egyik konferenciájuk fő témája már az volt, hogy a public history nem csak egy megoldási kísérlet a történészek nehéz helyzetére a munkaerőpiacon, hanem a történelemnek egy új kutatási területe.⁸

A public history ötlete tehát 1975-ben pattant ki Robert Kelley és G. Wesley Johnson fejéből, kezdetben egyfajta megoldási kísérletként, hogy miként lehetne felszámolni a történészek munkaerőpiaci válságát, illetve hogy történészként a megszerzett tudást hogyan lehetne hasznosítani az akadémiai életen kívül. Ők egy olyan alkalmazását kívánták megvalósítani a történelemnek, mely segítségével a múlt kutatása közben megszerzett tudással public historian-ok hasznos pozíciókat tudnak betölteni olyan területeken, mint például a kormányzat, üzleti élet, vagy az örökségvédelem.

Mikor, hol és milyen értelmezésben jelent meg a public history fogalma, irányzata Magyarországon? Ezekre a kérdésekre, ha nem is teljesen átfogó, de a tendenciákat azért jelző választ találunk, ha egy online folyóirat-gyűjteményben kulcsszavakat alkalmazva egy keresést lefuttatunk. Az *Arcanum Újságok* elektronikus könyvtár weboldalán a public history-val kapcsolatban „teljes szöveg (pontos)” keresőmezővel és „public history” keresőszavakkal dolgozva dátum–szűkítő használata nélkül e dolgozat írása idején 17 361 találatot jelenített meg a keresőmotor. A találatok közül azonban mindössze négy az, ami valóban a public history irányzathoz kapcsolódik (ezek a jelen dolgozatban szerepelnek is), míg a többi találatban csak egyszerre szerepeltek a szövegben a „public” és a „history” szavak a szöveg különböző pontjain, nem pedig egymás mellett. A négy találat közül három a 2012-ben kiadott *Történelmi Szemle* egy 2012-es számában, egy pedig a 2021-ben kiadott Valóság társadalomtudományi folyóirat 2021-es évfolyamában található. Mindezz alátámasztja Kisantal Tamás állítását, mely szerint az irányzat Magyarországon még nem kapott sok figyelmet, és megjegyzi, hogy Magyarországtól nyugatabbra a public history már jelentősen kutatott témának számít.⁹

II. 2. A public history jelentése ma Észak-Amerikában és Magyarországon

⁷ Robert Kelley: Public history: Its origins, nature, and prospects. *The Public Historian*, 1. évfolyam (1978) 24.

⁸ Johnson: The Origins of The Public Historian and the National Council on Public History, 172.

⁹ Kisantal, T. (2012). A történelem mint fogyasztási cikk, egzotikum és rejtély–megjegyzések a hétköznapi történelemről. *Anyanyelvi kultúrákövetítés| Mediation of Hungarian Language Culture*, 1(1).

Hogy Kelley és Johnson ötlete megfelelő táptalajra talált jól mutatja, hogy jelenleg, közel ötven évvel később is beszélhetünk public historyről, ami elsősorban Észak-Amerikában, pontosabban az USA-ban, illetve Kanadában a leginkább számottevő jelenség, azonban időközben eljutott Európába is, és továbbra is jelen van ott, többek között Magyarországon is. De mit is jelent manapság a public history, illetve hogyan vélekednek róla különböző történészek? Az eredeti definíció szerint a „public history a történészek és a történettudományi módszerek egyetemeken kívüli alkalmazását jelöli.”¹⁰ Az Amerikai Nemzeti Public History Tanács pedig a következő fogalmat alkotta meg 2007-ben: „A public history olyan mozgalom, módszertan és szemléletmód, amely a történelem együttműködésben való tanulmányozását és művelését hirdeti; a művelői vállalják, hogy egyéni meglátásaikat a köz rendelkezésére és javára fordítják.”¹¹ Ebből a meghatározásból elsősorban a történelem demokratizálásának a szándéka ismerhető fel. Ez szemben áll a hagyományos történetírás egyik jellemzőjével, amit elsősorban a public history képviselői rónak fel hibaként az akadémikus keretek között dolgozó történészeknek. A vád elsősorban arra irányul, hogy a történészek egyfajta zárt körben folytatják a történelemmel való foglalkozást, annak alkotásába, valamint fogyasztásába nem vonják be a nagy-közönséget. Igazságot tenni az egyik, illetve másik fél álláspontja között túlmutat a jelen szöveg céljain, de a fenti vádat, annak okait és következményeit a későbbiekben bővebben is fogom tárgyalni.

Ami a Magyarországra is eljutó public history elképzeléseket illeti, Anssi Halmesvirta és Kustaa H. J. Vilkkuna más irányból megközelítve alkotnak fogalmat a public history-ról. Ők az alábbi módon határozzák meg: „Olyan nem akadémia történeti diskurzusokat értünk rajta, amelyek történelmi érveket és nézeteket használnak vagy használnak ki politikai és ideológiai célokra.”¹² Megjelenik egy új fontos tényező, a *nem akadémiai diskurzus*, mellette pedig a szerzők mind az általuk megfogalmazott definícióban, mind pedig a tanulmányuk további részében a public history-nak arra a jellemzőjére koncentrálnak, mely szerint a public history a politikai és ideológiai befolyásolás eszköze. Érvelésük szerint az emberek érzelmileg kötődnek a történelemhez, elsősorban a saját népüknek a történelméhez, ezért a public history a történelem fekete-fehérré tételével, vagyis erkölcsi győztesekre és vesztesekre osztással és mitizálással egy kollektív identitást akar teremteni, így pedig a nemzetépítés folyamatát akarja elősegíteni. Vagyis a korábban tárgyalt amerikai meghatározáshoz képest egészen eltér ez a

¹⁰ Holger Fischer: Public history, emlékezetkultúra, történelempolitika. Helyük Németország jelenkori történettudományában. *Történelmi Szemle*, (2012) 3. sz. 396.

¹¹ Fischer: Public history, emlékezetkultúra, történelempolitika, 397.

¹² Anssi Halmesvirta–Kustaa H. J. Vilkkuna: A születőben lévő public history. Az emlékezetteremtés kutatásának új megközelítése. *Történelmi Szemle*, (2012) 3. sz. 377.

meghatározás, egyértelműen negatív színben tüntetve fel a public historyt. Sőt nemcsak negatív színben, hanem egyenesen az akadémiai (azaz tudományos) történetírás ellenségeként.

Hasonló véleményen van Gyáni Gábor is.¹³ Gyáni a történetírást illetően úgy fogalmaz, mint ami „a múlt igaz elbeszélésének jogárát” tartotta fenn magának. Azonban manapság a történetírásnak ez az elképzelése megrendülni látszik, amiben a kommunista diktatúra alatti, politikai befolyástól nem mentes történetírás nagy szerepet játszik. A rendszerváltást követően az egyik kihívást a történetírás megtisztítása jelentette a torzításoktól, „vissza a történelemhez” jelszóval. Ennek következtében a történetírás visszatért a tudományos keretek közé. Ugyanakkor a történelem befogadása ma már többnyire nyilvános keretek között, megfelelő kritikai attitűd nélkül zajlik, és a folyamatot a kollektív emlékezet fokozott érvényesülése is befolyásolja. Funkciójában a történelem és a történetírás egyik legfontosabb tevékenysége a közös nemzeti identitás feltárása, megteremtése, valamint az ehhez köthető hagyományteremtő és éltető funkció.¹⁴ Ezért jöhet képbe a public history, amely „a múlt rendszerint olyan képével szolgál, amire a köznek mindig égetően nagy szüksége van, amire, úgy tűnik, közvetlenül igényt formál”.¹⁵ Gyáni szerint a public history célja a hagyományos történetírással szemben nem a történelem kutatása. Ő a public history-t egy eszközként nevezi meg, amit arra használnak fel, hogy a jelen eseményeit a múlt egy bizonyos részletét kiragadva befolyásolják. A public history használói közé sorolja az egyházat, az államot, profitéhes vállalkozókat, valamint politikai, társadalmi és civil szerveződések.

Jelenthet-e veszélyt akkor a public history? A válasz a kérdésre pedig természetesen az, hogy igen. A public history egyik nyíltan bevallott célja a történelem és történetírás demokratizálása, a történetírás folyamatába a tudományos körökön kívüli személyek bevonása. Ez ugyan megjelenhet pozitív formában is, például úgy, hogy a kevésbé kutatott területek is figyelmet kaphatnak. Azonban ez a törekvés, hogy mindenki a maga történelmét írja veszélyt jelent a történetírással, hiszen az egyedüli érvényes történelmi kánon helyett alternatív történelmi felfogások válhatnak végletessé és épülhetnek be a köztudatba.¹⁶ Gyáni értelmezése szerint „a public history az identitáspolitikát készségesen kiszolgáló memóriaipar eklatáns megnyilatkozása, annak mintegy a rutinszerű működési módja; a kollektív emlékezetet hozza

¹³ Gyáni Gábor: Nemzet, kollektív emlékezet és public history. Történelmi Szemle (2012) 3. sz.

¹⁴ Gyáni: Nemzet, kollektív emlékezet és public history. 361.

¹⁵ Gyáni: Nemzet, kollektív emlékezet és public history. 361.

¹⁶ Gyáni: Nemzet, kollektív emlékezet és public history. 363.

mozgásba, és feltett szándéka, hogy viszonylagossá tegye a történészek történelmét, amelynek a teljes eltörlésére tör végcél gyanánt”¹⁷ – ezzel pedig súlyos kihívást intéz a történészek felé.

Kojanitz László is osztja Gyáni Gábor fentiekben tárgyalt véleményét és a public historyra Kosáry Domonkos szavait idézve „intellektuális alvilágként”¹⁸ tekint. Ő úgy látja, hogy a történettudomány egyre inkább háttérbe szorul, a történészek gondolatait, a tudomány szabályai szerint előállított elbeszéléseit pedig elnyomják a „szelektíven tájékozódó fanatikusok” és naiv érdeklődők a közösségi és egyéb médiumok nyújtotta lehetőségekből következően. Kojanitz úgy véli, hogy az eddig elnyomott csoportok és kisebbségek felemelkedtek és számon kérik a korábban róluk születő, avagy éppen nem születő műveket, vagyis új társadalmi csoportok szeretnék a saját történelmüket felkutatni.¹⁹ Megemlíti továbbá, hogy az infotechnológia fejlődésének következtében széles rétegek juthatnak hozzá olcsón az információkhoz, következésképpen a történészeknek eltűnőben van a monopóliumuk, az, hogy elsőként juthatnak hozzá a forrásokhoz. Az amatőr történészek kritikus megközelítést nélkülöző, de sokakhoz eljutó munkái hamis információk terjedéséhez és polarizált véleményekhez vezethetnek, amelyek szintén széles körben lesznek elérhetőek a nyilvánosság számára. A befogadókör nemcsak hozzáfér a nyilvánossághoz, de nagyon szélessé is vált, részesei pedig hajlamosak kritikai gondolkodás nélkül, a tényekkel ellenkező álláspontot kialakítani, különösen akkor, ha avval tudnak érzelmileg azonosulni. A megoldást erre a problémára a történészekben és az akadémikus történetírásban kell keresni Kojanitz szerint, nem azért, mert a történészek mindig tévedhetetlenek lennének, hanem mert ők rendelkeznek a megfelelő tudással és módszerekkel ahhoz, hogy a történelmi tévedéseket elkerüljék, számukat minimálisra szorítsák.

II. 3. A public history különböző funkciói

Az előző oldalakon kísérletet tettem public historyról alkotott (talán) legfontosabb definíciók összegyűjtésére, illetve értelmezésükre. Látható hogy a hasonlóságok – mint például a történelem nem tudományos keretek közötti alkalmazása – mellett kisebb eltérések is találhatók a definíciók között. A különbségek főleg a public history megnevezett céljaiban találhatók, illetve, hogy a fogalomalkotók melyik célt tartják a leghangsúlyosabbnak. A különbségek adódhatnak a definíció megfogalmazása keletkezési idejéből, a definíció

¹⁷ Gyáni: Nemzet, kollektív emlékezet és public history. 364.

¹⁸ Kojanitz László: A történelmi tudat fejlesztésének jelentősége és problémái: Harcba szállunk-e az „intellektuális alvilággal”? *Iskolakultúra*, 29. évf. (2019) 11. sz. 54.

¹⁹ Kojanitz: A történelmi tudat fejlesztésének jelentősége és problémái: 55.

megfogalmazójának földrajzi helyzetétől, hovatarozásától illetve függenek magától a megfogalmazónak a személyétől, mégpedig a következő módon:

-1) Függs a megfogalmazás keletkezési idejétől, mivel a public history folyamatosan fejlődik, változásokon megy keresztül. Jól mutatja ezt, hogy a kezdet kezdetén, Kelley és Johnson pusztán a munkaerőpiacon kialakult helyzetet kívánta volna orvosolni a public history ötletével, azonban mindössze pár év leforgása alatt már ők is nagyobb hatású jelenségként, egy új történetírói irányzatként gondoltak a „találmányukra”.

-2)A definíció függ attól, hogy a definíció megalkotója hol él, tevékenykedik, tudományos szocializációja során a public history milyen formáival találkozhatott. Ugyanis területenként gyakran eltér, hogy a public history milyen formában jelenik meg elsősorban, ahogy az is, hogy melyek azok a témakörök, amelyek a public history leggyakoribb tárgyául szolgálnak.

A gyakorlatban mindez annyit tesz, hogy az Amerikai Egyesült Államokban a public history kiemelt területei a kisebbségeket, a rabszolgákat, a nőket valamint a polgárháború eseményeit és szereplőit bemutató írások és alkotások, avagy az említett témaköröket feldolgozó műveknek a hiánya. Egy példa erre: az 1960-as és 1970-es kulturális-polgárjogi mozgalmak közül az egyik legjelentősebb az afro-amerikaiak egyenjogúságáért zajló küzdelem volt. A bőrszín alapú hátrányos megkülönböztetés következtében többek között az afro-amerikaiak kultúrája és történelmének nem, vagy csak alig jelenítették meg, a kialakult kulturális mozgalomnak pedig egyik célja ennek a nem kielégítő reprezentációnak a megszüntetése volt. Ezen a ponton kapcsolódott be a public history, amelynek művelésén keresztül nyilvánosabbá, ismertebbé kívánták tenni az afroamerikai kultúrát és történelmet. Élen jártak e célnak elérésében a múzeumok. Andrea A. Burns négy olyan múzeumot említ, amelyek az elsők között segítették elő aktívan az afro-amerikai kultúra és történelem kutatását, reprezentálását és ez által az elérhetőségét szélesebb körök számára.²⁰ Ez a négy múzeum a Chicagó-ban található *DuSable Black History Museum and Education Center*, az *International African American Museum* Detroitban, a Washington D. C.-ben működő *Anacostia Neighborhood Museum* és végül az *African American Museum of Philadelphia*. Ez a példa, vagyis a public history alkalmazása az afroamerikai történelem megismertetésében remekül alkalmas arra, hogy bemutassa a public history több vallott célját is, úgymint a történelem demokratizálása, a történetírásba és a történelemmel való foglalkozásba szélesebb körök bevonása, előtérbe

²⁰ Burns, A. A. (2013). *From storefront to monument: Tracing the public history of the Black Museum Movement*. University of Massachusetts Press.

helyezése kevésbé feltárt témáknak is, valamint a múzeumok programjai által az oktatás is megjelenik.

De akad más példa is. Barbara J. Howe és Helen M. Bannan 1995-ben a *History News* folyóiratban kritikával illették a kor történelmi társaságait és múzeumokat, amiért nem fordítottak elég figyelmet a nők szerepére a történelemben.²¹ Mint írták az nem elég, hogy egyetlen alkalommal szerveznek egy kiállítást. Szerintük a nőkkel kapcsolatban sem elég (ugyanakkor fontos) csak a legkiemelkedőbb női alakokról írni, hanem annak a bemutatására is ugyanolyan figyelmet kell fordítani, hogy a hétköznapi nők milyen tevékenységeket végeztek, hogyan járultak hozzá a történelem alakulásához és tevékenységeik hogyan változtak meg az idők során.²² Ami különösen érdekessé teszi Howe és Bannan vitairatát, az egy, a nők történelmét tárgyaló elolvasandó könyvek jegyzéke. Ezzel is egy kevésbé feldolgozott, de fontos témának a népszerűsítésére és a témával kapcsolatos tágabb mértékű tájékozódásra ösztönözve használták fel a public history-t. Howe és Bannan a nőkkel kapcsolatos főbb kutatandó témák közt megemlíti továbbá a nők tevékenységeit az amerikai polgárháború alatt, azt, hogy egyben tartották a családot, kenyérkeresőkké váltak, ápolták a beteget és sérülteket, a háborút követően pedig az ő szerepük is változáson ment keresztül a rabszolgaság megszűnésével, a korábbi rabszolgaság tartók innentől kezdve rabszolgák nélkül kellett boldoguljanak, a felszabadítottaknak pedig el kellett dönteniük, hogy mihez kezdenek immár szabad emberként.

A fenti példák alapján is kijelenthető tehát, hogy az Egyesült Államokban a public history művelőinek figyelme elsősorban valóban a kevésbé reprezentált rétegekre irányul, arra hogy az ő történetük és kultúrájuk kellőképpen megismerhető legyen.

Magyarországon a public history művelőit elsősorban Trianon és a Horthy-korszak kérdései mozgatják. A trianoni békeszerződést, amit a magyar közvéleményben is gyakran emlegetnek békediktátumként, túlnyomórészt traumaként tartják számon azok, akik tárgyalják. Domonkosi Ágnes és Ilg Barbara is traumaként említi meg a trianoni béke eseményét, amelyre a Horthy-korszakot követő kommunista időszak internacionalista beállítottsága miatt- nemcsak traumaként, hanem feldolgozatlan traumaként is tekinthetünk.²³ Tehát nem véletlen, hogy

²¹ Barbara J. Howe, Helen M. Bannan: Women's History, Local History, and Public History. *History News*, vol. 50 (1995), no. 2, 8

²² Howe, Bannan: Women's History, Local History, and Public History, 8.

²³ Domonkosi, Á. (2015). Metonimikus és metaforikus leképezések a trianoni trauma fogalmi feldolgozásában. és Ilg, B. (2023). A trianoni trauma kollektív emlékezeti feldolgozása a korabeli és a rendszerváltás utáni politikai napilapokban, a tudományos narratív pszichológiai tartalomelemzés módszerével (Doctoral dissertation, Budapesti Corvinus Egyetem).

Magyarországon ennek az eseménynek a vizsgálatát tekinthetjük a public history egyik fő témakörének, mivel segítheti, avagy segíthetné a trauma feldolgozását. Mindemellett Trianon a közbeszédnek is gyakran előforduló témája, sőt a politikában is sűrűn megjelenik. Az aktuálpolitika ezzel összefüggésben hajlamos felhasználni Trianon történetét a saját céljai elérésére, és ehhez a public history-t is segítségül hívhatja. A második világháború Trianonhoz hasonló utat járt be a történelmi kutatásban. A háborút követően alig zajlott diskurzus annak vesztes kimeneteléről és áldozatairól, hiszen a világháború történetét főleg a kommunista ellenállás szemszögéből kellett elbeszélni.²⁴ Először az 1970-es években született a második világháború áldozataival foglalkozó könyv, amely a magyar katonaáldozatokat mutatta be, ezt követően viszont hamar kialakult az elesett katonák körüli kultusz. A holokaust is az 1960-as és 1970-es években vált a múlt feldolgozásának egyik fő témájává. Az első magyar holokaust-filmet 1967-ben vetítették, az 1970-es években pedig a meg – és visszaemlékezések irodalma is gyorsan bővült.²⁵ A számos alkotás közül az egyik legjelentősebb Kertész Imre *Sorstalanság* (1975) című műve. A fentebb tárgyalt példákából kikövetkeztethető, hogy Magyarországon a public history irányzatának elsődleges (de nem kizárólagos) témáit a huszadik század történelme szolgáltatja, ugyanakkor ismételten fontos rámutatni a public history lappangó veszélyeire, vagyis arra, hogy könnyedén az aktuálpolitika fegyverévé válhat.

Németországban, csakúgy, mint Magyarországon a public history felfogása sok különbözőséget mutat az amerikai értelmezéséhez képest. Különbözik rögtön az irányzat nevének lefordítása, avagy éppenséggel ennek a hiánya, ugyanis ahogy azt Holger Fischer írja, a német nyelvben nincs elfogadott kifejezés a public history-ra. A korábbiakból talán leszűrhető, hogy a magyarban sincs jelenleg elfogadott megfelelője a public historynak. Gyáni Gábor a *nyilvános* illetve a *köztörténelem* fogalmakat használja. Németországban a public history jelenségét *Erinnerungskultur* és *Geschichtskultur*²⁶ néven szokás emlegetni, mindkettő kifejezésnek a magyar megfelelőjeként az *emlékezetkultúrát* lehet említeni. Az *erinnerungskultur* és a *geschichtskultur* hasonló, az *erinnerungskultur* akár a *geschichtskultur* egy alfajának is lehet tekinteni. A fő különbséget a két fogalom között a témáik, illetve az *erinnerungskultur* témakörének szűkebbisége jelenti. Míg a *geschichtskultur* az ország történelmének nagyobb részét foglalja magába, addig az *erinnerungskultur* a náci Németország második világháborúban és a holokaust alatt elkövetett bűneivel foglalkozik. Míg a

²⁴ Gyáni Gábor: *A történelem mint emlék (mű)*. Budapest: Kalligram, 2016. 188.

²⁵ Gyáni: *A történelem mint emlék (mű)*. 194–195.

²⁶ Marko Demantowsky (2018): What is Public History. In: Marko Demantowsky (ed.) *Public History and School*. 6.

geschichtskultur célja, hogy az ország történetét a középkortól napjainkig bemutassa és könnyebben átláthatóvá tegye, addig az erinnerungskultur megemlékezéseken, oktató-nevelő programokon keresztül etikai alapokra helyezi a történelmet, kiemelve a felelősségvállalást. Fő célja pedig az emlékezés utóbbi fajtájának, hogy hasonló borzalmak ne következhessek be ismét. Német területeken a public history alatt a történelem nyilvános térben zajló elemzését, közvetítését, gyakorlati felhasználását értik.²⁷ Teszik mindezt azért, mert a történelem iránti érdeklődés növekedése következtében az irányzat kielégíti az igényeket egy olyan, átélhetőbb történelem iránt, ami képes a látványos elmesélésre, a szubjektív tapasztalatok integrálására, folyamatok szemléltetésére, vagyis a történelem átélésének segítségére, arra, hogy elegendőt és érdekeset nyújtson a történelem iránt érdeklődő közönség számára.²⁸

II. 4. Mi tehát a public history?

Mit is kell tehát a public history alatt akkor értenünk? Milyen elemeiről, jellemzőiről beszélhetünk a különböző megközelítések áttekintésének tanulságait levonva?

A public history alatt egy olyan, nem tudományos keretek között zajló történetírást, vagy történelemmel való foglalkozást értünk, amelyet nem, avagy nem feltétlenül hivatásos történészek végeznek, a célközönségüket pedig a történész végzettséggel nem rendelkező, azonban történelem után érdeklődő személyek jelentik. A történelem iránt érdeklődő közösségeket a történelem demokratizálásának érdekében igyekeznek bevonni is a történetírás alakításának a folyamatába. Ami a megjelenési formát illeti, számos alakban találkozhatunk a public history műfajával. Írott formában történelmi magazinok lapjain, illetve blogok felületein, a tárgyi reprezentáció keretén belül pedig gondolhatunk a múzeumokra, de történelmi események, csaták újrarájátszására is hagyományörző csoportok által, vagy ezeknek a csatáknak és eseményeknek a szimulálására számítógépes animáción keresztül. Ezeken felül a public history körébe sorolhatók a történelmi helyszíneken emelt emlékművek, megemlékezések és az ezekhez kötődő programok, történészek nyilvános előadásai, vagy akár az iskolásoknak, főleg múzeumok által szervezett oktatási programok, melyek során a diákok gyakran akár saját kezükkel is „megérinthetik” a történelmet.

Kezdetben a public history elsősorban arról szólt, hogy a történészek hogyan érvényesíthetik a tudásukat a tudományos körökön kívül. Manapság a hangsúly a public history műfajában alkotó személyekről áttért magára a public history felhasználhatóságára. A public

²⁷ Fischer: Public history, emlékezetkultúra, történelempolitika, 397

²⁸ Fischer: Public history, emlékezetkultúra, történelempolitika, 397

history céljai között szerepel az edukáció és a történelem diverzifikálása, azonban felhasználható politikai és ideológiai befolyásolásra is, mivel művelői (gyakran nem bevalott) okkal, akár a kontextusából kiemelve választanak olyan történelmi témákat, eseményeket, melyek az aktuális, jelenkori állapotokat akarják alátámasztani vagy éppen megcáfolni. A történészek egyik fő kritikája a public historyval szemben az, hogy mivel történészi végzettség nélküliek is történelmi kutatásra és (nem mindig megalapozott) eredményeik megosztására ösztönöz. Ilyen módon, főleg a huszonegyedik század nyújtotta lehetőségek segítségével könnyen terjedésnek indulhatnak hamis információk. További fontos kritika, ami a public historyt érinti, hogy könnyedén politikai fegyverré válhat, a történelmet ezzel alávetve az aktuálpolitika céljainak. Megfigyelhető az említetteken kívül az is, hogy a public history felfogása Amerikában és (Közép-)Európában eltér. Míg Amerikában a public history-nak elsősorban gyakorlati jelentősége van (lényegében egy munkaerőpiaci problémára kínáltak megoldást a „feltalálásával”), és pozitívan ítélik meg, Európában főleg a veszélyeit hangsúlyozzák. A hozzáállások közti különbség abból adódhat, milyen tapasztalatok születtek a működéséről.

III. Popular history

III. 1. A popular history eredete

A nem tudományos történetírás harmadik nagy típusát dolgozatomban a *popular history* képviseli. A popular history számos elemében hasonlít a fentebb tárgyalt public history-ra, jól mutatja ezt például, hogy Holger Fischer szerint a popular history tulajdonképpen a public historynak az új, jelenkori változata, „népi történelem”, amelynek legfőbb vonása, hogy a társadalom maga is alakíthatja.²⁹ Kisantal Tamás a népszerű, vagyis a hétköznapijainkban megjelenő történelmet - gondolva itt történelmi filmekre, tévéműsorokra, amatőr történészek munkáira, internetes blogokra, portálokra, legvégül pedig számítógépes játékokra – elsősorban fogyasztási cikknek tekinti.³⁰ Fogyasztási cikként tekinthetünk a történelemre, mivel, ahogy David Harlan fogalmaz jelenleg a történelem népszerűsödésének új aranykoráról beszélhetünk³¹, amit dolgozatom bevezetőjében is hangsúlyoztam. Daisy Martin szintén a történelem iránt a digitális kultúra születésével együtt megsokszorozódott figyelemről beszél,

²⁹ Fischer: Public history, emlékezetkultúra, történelempolitika, 397

³⁰ Kisantal: A történelem mint fogyasztási cikk, egzotikum és rejtély–megjegyzések a hétköznapi történelemről.

³¹ Kisantal: A történelem mint fogyasztási cikk, egzotikum és rejtély–megjegyzések a hétköznapi történelemről.

és megállapítja, hogy ennek következtében manapság rendkívül nehéz különbséget tenni a public history és a popular history között. Egy különbséget azonban szerintem mégis találhatunk (és ez egybevág Kisantal meghatározásával is). „A történelem népszerű megjelenési formái egy nem szakmabeli, de nagyon érdeklődő közönséget szólítanak meg a kereskedelmi siker nyomása alatt állva, legalábbis azokban a társadalmakban, ahol létezik a piacgazdaság [...]. A történelemábrázolás a populáris médiumokban másfajta típusú kapcsolódást ajánl fel a múlthoz”, mondja Martin, kifejtve, hogy a siker nyomása alatt a történelmet reprezentáló tömegtermék előállításánál a siker nyomása alatt fontosabb tényező a „jó sztori”, mint hogy tudományosan igazolható állításokat mutassanak be.³² Látható továbbá, a popular history nem ugyanaz, mint a „népszerű történelem”, „népszerűsítő történelem” vagy „ismeretterjesztő történelem”. A „popular” jelző itt inkább a *populáris* kultúra műfajaira utal, még ha lehetnek is átfedések.

III. 2. A popular history iránt mutakozó igény

Mint említettem a popular history elsősorban a populáris kultúrával áll összefüggésben. Populáris kultúrának tekinthetjük azokat a kulturális elemeket, amik minőségük tekintetében az úgynevezett magaskultúrába nem besorolhatók, sőt, olykor egyenesen szemben állnak vele, ugyanakkor tömegeket mozgatnak meg, tömegek fogyasztják őket. Ez a beállítottság ismerhető fel a popular history esetében is, amely profitorientáltsága miatt részben alkalmazkodik a pop kultúrához, részben pedig maga is teremti azt, mivel célja, hogy minél nagyobb közönsége legyen.

Éppen ezért megfigyelhető slágertémák kialakulása,³³ a popular history keretein belül alkotók az akadémiai keretek között dolgozó történészekkel szemben nem (feltétlenül) olyan korokat kutatnak és tárnak elénk, ami őket leginkább érdekelt, hanem, a fogyasztók érdeklődéséhez igazodnak a téma kiválasztásánál, hogy minél nagyobb olvasottságra/nézettségre –és így– profitra tegyenek szert. További fontos eleme a populáris kultúra és a popular history kapcsolatának a huszadik század végi és huszonegyedik századi új technológiák és ezeknek a terjedése. Számos olyan médium keletkezett ugyanis az utóbbi időszakban, amely a történelmet is közvetíti. Megjelenésük mellett fontos kiemelni az említett médiumok elérhetőségének a robbanásszerű növekedését is. Közel mindenki számára elérhetőkké váltak a TV-műsorok, a filmek, vagy a böngészés az interneten, ez pedig a

³² Daisy Martin (2018): Teaching, Learning, and Understanding of Public History in Schools as Challenge for Students and Teachers. In: Marko Demantowsky (ed.) *Public History and School*. 205.

³³ Kisantal: A történelem mint fogyasztási cikk, egzotikum és rejtély–megjegyzések a hétköznapi történelemről.

történelem iránti érdeklődők közösségének egy hatalmas méretű fogyasztóközönségét eredményezte (hiszen a történelem iránt érdeklődők eleve sokan voltak), a történelem pedig reklámozhatóvá és eladhatóvá vált e közönség számára.

Az új, huszonegyedik század nyújtotta technológiák által nyújtotta lehetőségek közül szeretném kiemelni a filmeket, tévéműsorokat, illetve a történelmi játékokat, amiken keresztül megfigyelhetőek mind a főbb slágertémák jelenléte, mind pedig a számszerűsítése a könnyen fogyasztható és szórakoztató történelem utáni igénynek. A leggyakrabban feldolgozott és gyakran a legnagyobb sikereket elérő slágertémák elsősorban a háborúk köré csoportosulnak (ugyanakkor ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy magát a háborút és annak csatajeleneteit éljük át a műveken keresztül, lehet, hogy az adott alkotás egy háborús időszak más aspektusait kívánja szemléltetni), hiszen ezeket izgalmasan és látványosan fel lehet dolgozni, ellentétben például a középkori parasztság életvitelével (nem lebecsülve a téma történelmi fontosságát). Éppen ezért talán nem meglepő, hogy az egyik leginkább közkedvelt témát a második világháború jelenti. Az International Movie Database (IMDb) filmekkel foglalkozó online adatbázison „World War II Movies” kereső címszavak alatt ez idő szerint 186 címet találunk és ugyan sok film még az 1990-es évek előtt született (a listában található legrégebbi film az 1940-es *A diktátor*), ugyanakkor a listában található legújabb film a 2017-ben megjelent *Dunkirk*, tehát a lista nem teljes, saját észrevételem szerint hiányos is (Ezen felül még számos második világháborús sorozat, könyv, vagy akár videójáték létezik).

Ha a művek száma vagy nézettségi és bevételi adatai (pl. *Oppenheimer*, 975 594 978 dollár bevétel)³⁴ nem is mindent alátámasztó érvek, azért jól igazolják a slágertémák, valamint az ezek utáni fogyasztói igény meglétét. További slágertémaként említhetők az ókor történetének egyes elemei, mint például a Római Birodalom, időszaka vagy a vikingek, a középkor történetének egyes szakaszai, beleértve például a lovagi kultúra feldolgozását, de akár a közelmúlt egyes elemei is könnyedén slágertémává válhatnak az aktualitásuk miatt³⁵. A slágertémák pozitívuma, hogy kielégítik a fogyasztók igényeit, ugyanakkor erre önmagában lehet negatívumként is tekinteni, hiszen evvel elveszik a teret egyéb, történelmileg fontos, kevésbé feldolgozott témák megjelenítésétől is.

III. 3. A történész szerepe és a popular history

³⁴ https://www.boxofficemojo.com/title/tt15398776/?ref=bo_se_r_1 (utolsó hozzáférés: 2024. 01. 11.)

³⁵ Kisantal: A történelem mint fogyasztási cikk, egzotikum és rejtély–megjegyzések a hétköznapi történelemről.

Jól mutatja, hogy a történelem után nagy igény, avagy kereslet mutatkozik, hiszen a fentebb tárgyalt filmek, sorozatok és videojátékok nagy népszerűsége és nem utolsósorban nagy bevételre tudtak szert tenni, ez által pedig a történelem is egy elemévé vált a piacnak. A történelem iránt jelentkező nagyméretű igény továbbá magukat a történészeket is kihívás elé állította. David Waldstreicher amerikai történész a mutatkozó kihívás okait az 1990-es években keresi. Ebben az időszakban sokan végezték el a történészképzést, ráadásul az ekkor frissen diplomázottak jelentősen sokszínűbb háttérrel rendelkeztek, mint az a korábbi évtizedekben volt tapasztalható. A szakmán belül ez a korábbi egység megbomlását, vagy talán inkább ennek a folyamatnak a folytatását jelentette, ez mellé pedig párosult, hogy az akadémiai kereteken belül zajló történetírás nem elégítette ki a hétköznapi fogyasztók igényeit. A történészeket ezen jelenségek együttléte (amennyiben a fogyasztói igényeknek is megkíséreltek eleget tenni) arra kényszeríti, hogy mind a szakmai, mind pedig a fogyasztói igényeket kielégítsék, azonban ez egy rendkívül megpróbáló feladat, éppen ezért gyakran vegyes azon munkák minősége, amiben mindkét igénynek megfelelni kívántak, éppen ezért sokan tudatosan csak a tudományos kereteknek, avagy csak a szórakoztatásnak és fogyaszthatóságnak kívánnak megfelelni.³⁶

A public history-hoz hasonlóan itt is fontosnak tartom megemlíteni, hogy a popular history is kiesik a tudományos diszciplína hatáskörén, ez által pedig az ebbe a műfajba tartozó művek történelemhűsége is megkérdőjelezhető, hiszen a fő szempontok közé tartozik az eladhatóság és a profit. A történészek egyik fő céljának tekinthetjük, hogy a nyilvánosságot a történelem befogadásával kapcsolatban tudatosra kell nevelni és megvédeni a fogyasztói társadalom veszélyeitől, Jerome de Groot szerint először azt kell megérteni, hogy a társadalom hogyan informálódik.³⁷ A történelem fogyasztása egy szabadidős tevékenységgé kezd válni a társadalom számára, ennek következtében pedig számos történész is „alkalmazkodott” és történész, illetve televíziós celeb keverékévé váltak, hogy kielégítsék a fogyasztók igényeit.³⁸ Véleményem szerint ez a fajta túlzott megfelelés és történészek celebként bemutatása veszélyes lehet a történész szakma számára, mivel akár erodálhatja is annak tiszteletét és szavahihetőségét, ugyanakkor ezáltal többekhez is eljuthatnak szakmailag ellenőrzött információk.

³⁶ David Waldstreicher: Who Is History For? What happens when radical historians write for the public. <https://www.bostonreview.net/articles/who-is-history-for> (Utolsó hozzáférés: 2025. 01. 01)

³⁷ Jerome de Groot: *Consuming history historians and heritage in contemporary popular culture*. New York, NY: Routledge, 2016. 5.

³⁸ Groot: *Consuming history historians and heritage in contemporary popular culture*. 17.

III. 4. Mi tehát a popular history?

A popular history számos hasonlóságot mutat a public history-val, ugyanakkor egy külön irányzatról beszélhetünk. A popular history-t a pop kultúra, a fogyasztói társadalom és a történelem iránti érdeklődés növekedése hívta életre. Popular history-nak nevezhetjük azokat a műveket, melyek egy történelmi eseményt, vagy témakört dolgoznak fel, ugyanakkor nem célja a téma kutatása, vagy az emberek edukálása (ez is megjelenhet, de nem mint cél, hanem inkább, mint egyfajta melléktermék), elsősorban a szórakoztatás. Fontos emellett még kiemelni, hogy ezek piacra szánt művek, ezért a profitorientáltság és az eladhatóság fontos szerepet játszanak, éppen ezért szórakoztatóak, könnyen fogyaszthatóak, valamint olyan témaköröket dolgoznak fel, amik iránt kereslet mutatkozik. A popular history irányzatában alkotók ugyan lehetnek akár történészek, de ez nem feltétel, tehát ezért, valamint a fentebb már említett szórakoztatás és fogyaszthatóság szándéka miatt a történelemhűségük megkérdőjelezhető.

Összefoglalás

Azok a tömegkulturális alkotások, amelyek a történelemről szólnak, de nem a tudományos történetírás termékei, olyan mennyiségben készülnek, hogy szinte elkerülhetetlenek a hétköznapiakban, és így nagyban befolyásolják a fogyasztók történelemről alkotott képét. Ezért fontos lehet vizsgálnunk őket. Ha a vizsgálathoz keresünk elméleti kereteket, több olyan alapfogalommal találkozunk szembe, amelyeknek a jelentését tisztáznunk kell. E „tisztázó” munka folyamán tűnhet fel, hogy az 1970-es éveket követően számos új, olyan történetírói irányzat született, elsősorban Észak-Amerikában, amelyek egyfajta válaszként jöttek létre a tudományos történetírás vélt, vagy valós problémáival szemben. A nem tudományos történetírói irányzatok közül hármat kívántam bemutatni definícióik megfogalmazásával, jellemzésükkel és felhasználásukkal. A három bemutatott irányzat az ellentörténetírás (*counter history*), a *public history* és a *popular history*. Kijelenthető velük kapcsolatban, hogy keletkezésük, elterjedésük és sikerességük is hasonló okokra vezethetők vissza. A fő okok között említhetjük a történész szakma korabeli válságát, a történetírás mikéntjeiről zajló vitákat, illetve, hogy a történelem fogyasztásának népszerűsége növekedésnek indult, valamint hogy a történelem fogyasztására használható eszközök száma a korábbi, szinte egyedüli írott formához képest jelentősen kitárult és ezeknek az eszközöknek az elérhetősége is folyamatosan bővül. A nem tudományos történetírói irányzatok hasonlóságai mellett különbségeket is találhatunk, gyakran

akár az adott irányzaton belül is. Ezek a különbségek megjelenhetnek az idő múlása miatt, mivel előrehaladtával maguk az irányzatok is változásokon mehetnek keresztül, de függnék továbbá a környezettől is, hiszen más-más országokban különböző történelmi témákat tarthatnak fontosnak és kiemelendőnek ez által pedig a cél is különbözhet, hiszen ez lehet akár a kisebbségek történelmének és kultúrájának megismertetése, de lehet akár politikai és ideológiai befolyásolás is. A történelem fogyasztásának népszerűvé válásával és kommerzializációjával a történészekre egy nehéz feladat vár, hiszen a nem tudományos történetírás veszélyei következtében könnyen terjedhetnek a történelmi kánonnak nem megfelelő, hamis nézetek, amelyek kihívások elé állítják a tudományos történetírás képviselőit.

Irodalomjegyzék

Anssi Halmesvirta–Kustaa H. J. Vilks: A születőben lévő public history. Az emlékeztetőteremtés kutatásának új megközelítése. *Történelmi Szemle*, (2012) 3. sz. 377–388.

Barbara J. Howe, Helen M. Bannan: Women's History, Local History, and Public History. *History News*, vol. 50 (1995), no. 2, 7–11.

Brian Fay: Unconventional History. *History and Theory*, 41. (2002) 1–6.

Burns, A. A. (2013). From storefront to monument: Tracing the public history of the Black Museum Movement. University of Massachusetts Press.

Daisy Martin (2018): Teaching, Learning, and Understanding of Public History in Schools as Challenge for Students and Teachers. In: Marko Demantowsky (ed.) *Public History and School*.

¹ David Waldstreicher: Who Is History For? What happens when radical historians write for the public. <https://www.bostonreview.net/articles/who-is-history-for> (Utolsó hozzáférés: 2025. 01. 01)

Domonkosi, Á. (2015). Metonimikus és metaforikus leképezések a trianoni trauma fogalmi feldolgozásában.

G. Wesley Johnson: The Origins of The Public Historian and the National Council on Public History. *The Public Historian*, 21. évf. (1999) 3. sz. 167–179.

Gabriel Rockhill: Counter-history of the present: Untimely interrogations into globalization, technology, democracy. Durham: Duke University Press, 2017.

Gyáni Gábor: A történelem mint emlék (mű). Budapest: Kalligram, 2016.

Gyáni Gábor: Nemzet, kollektív emlékezet és public history. *Történelmi szemle* (2012) 3. sz. pp. 357–375.

Holger Fischer: Public history, emlékezetkultúra, történelempolitika. Helyük Németország jelenkori történettudományában. *Történelmi Szemle*, (2012) 3. sz. 389–410.

Ilg, B. (2023). A trianoni trauma kollektív emlékezeti feldolgozása a korabeli és a rendszerváltás utáni politikai napilapokban, a tudományos narratív pszichológiai tartalomelemzés módszerével (Doktori disszertáció, Budapesti Corvinus Egyetem).

Jerome de Groot: Consuming history historians and heritage in contemporary popular culture. New York, NY: Routledge, 2016.

Kisantal, T. (2012). A történelem mint fogyasztási cikk, egzotikum és rejtély–megjegyzések a hétköznapi történelemről. *Anyanyelvi kultúráközvetítés | Mediation of Hungarian Language Culture*, 1(1).

Kojanitz László: A történelmi tudat fejlesztésének jelentősége és problémái: Harcba szállunk-e az „intellektuális alvilággal”? *Iskolakultúra*, 29. évf. (2019) 11. sz. 54–77.

Robert Kelley: Public history: Its origins, nature, and prospects. *The Public Historian*, (1978) 16–28.

Szélpál Livia: A történelem jövője: bevezetés egy nem hagyományos történetírás (unconventional history) elméletébe. *AETAS-Történettudományi folyóirat* (2007) 1. sz. 135–146.

Online irodalom:

https://www.boxofficemojo.com/title/tt15398776/?ref=bo_se_r_1

Utoljára hozzáférve: 2024. 11. 11.